

**FAKTOR LEKSIS DAN BUDAYA DALAM TERJEMAHAN
ARAB-MELAYU : SATU ANALISIS KARYA
RIHLAH IBN BATTUTAH**

SYED NURUL AKLA SYED ABDULLAH

Disertasi dikemukakan untuk memenuhi
keperluan Ijazah Sarjana Pengajian Bahasa Moden

Fakulti Bahasa dan Linguistik
Universiti Malaya
Kuala Lumpur

2001

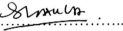
Perpustakaan Universiti Malaya

A509556163

PENGAKUAN

Saya mengakui bahawa disertasi ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan dan ringkasan yang tiap-tiap satu saya jelaskan sumbernya. Saya juga mengakui bahawa disertasi ini tidak pernah dikemukakan terdahulu atau masa kini untuk penganugerahan mana-mana ijazah dari Universiti Malaya atau institusi-institusi lain.

SYED NURUL AKLA SYED ABDULLAH
No Matrik : TGA 97038

SEKALUNG KASIH

Ayahandaku

Syed Abdullah Syed Ahmad al-Yahya
Mentari yang cerah

Bondaku

Raja Maharum Raja Amran
Bulan yang indah

Kekanda dan adindaku

Saifulizan
Noor Wahidah
Noor Sa`adah
Zulkhairi
Bukhari

Bintang-bintang yang bertuah

Buat dirimu semua kudedikasikan sebuah hadiah...

PENGHARGAAN

DENGAN NAMA ALLAH YANG MAHA PENGASIH LAGI MAHA PENYAYANG

Segala puji-pujian bagi Allah s.w.t yang telah mengurniakan limpah dan kurnia-Nya sehingga tesis berjudul “Faktor Leksis dan Budaya dalam Terjemahan Arab-Melayu : Satu Analisis Karya Rihlah Ibn Battutah” ini akhirnya berjaya disempurnakan.

Sepanjang mengharungi detik penuh cabaran dan dugaan dalam tempoh menyiapkan tesis ini, saya terhutang budi kepada banyak insan mulia yang telah memberikan sokongan dan peransang tidak berbelah bagi kepada saya supaya terus cekat meneruskan perjuangan dalam pengajian.

Antara mereka yang paling saya hargai ialah **Puan Zubaidah Ibrahim**, penyelia saya yang telah membimbing saya dengan penuh kesabaran dan dedikasi. Tanpa mengenal jemu, beliau memberikan tunjuk ajar dan ilmu yang amat bernilai yang dapat memantapkan lagi isi dan persembahan tesis ini. Tanpa kepakaran dan bantuan beliau, sudah tentu hasil intelektual ilmiah ini tidak dapat direalisasikan dengan jayanya. Allah s.w.t jualah yang membalas jasa dan budi baiknya.

Saya juga menghulurkan penghargaan kepada **Prof. R.T. Bell**, sarjana tersohor yang sentiasa memberikan dorongan dan nasihat untuk menggapai kecemerlangan dalam bidang akademik khususnya dalam disiplin terjemahan dan penterjemahan. Penghargaan seterusnya saya dedikasikan kepada **Universiti Putra Malaysia (UPM)** yang mengurniakan biasiswa sepanjang pengajian saya. Saya mengucapkan ribuan terima kasih kepada **Encik Abdul Karim Noh Shah** dan **Encik Muhammad Adil Ahmad Tajuddin**, di Jabatan Pendaftar UPM yang banyak

membantu saya mengatasi pelbagai masalah terutamanya yang berkaitan dengan kemalangan jalan raya yang berlaku pada 31 Mei 1998.

Ucapan setinggi-tinggi terima kasih juga saya hulurkan kepada **Prof. Dr. Shaik Md. Noor Alam S.M. Hussain**, Dekan Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi dan **Puan Ang Lay Hoon**, Ketua Jabatan Bahasa Asing.

Tetap dalam ingatan murni saya ialah bekas Dekan, **Prof. Dr. Hj. Amat Juhari Moain** dan bekas Ketua Jabatan Bahasa Asing, **Prof. Madya Dr. Hajjah Jamalleah Hj. Ismail** yang sentiasa memberikan sokongan. Juga, **Prof. Madya Dr. Saberi Othman**, Pengetua Kolej Kelima yang sentiasa prihatin terhadap kemajuan penulisan tesis saya. Begitu juga dengan **rakan pensyarah** di FBMK, UPM yang sentiasa membantu dan memberikan dorongan berterusan.

Tetap dalam ingatan saya jua ialah **Puan Ummu Aiman**, kakitangan perpustakaan **Fakulti Bahasa dan Linguistik** Universiti Malaya; **Dato' Dr. Ismail Ibrahim** dan kakitangan Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM); Kakitangan Syarikat **Pustaka Yamen**; Kakak **Rusilah** seisi keluarga; **Hajah Rogayah** dari ATMA, UKM; **Fauzi** dan **Reha** rakan sepengajian yang prihatin; Seterusnya pula ialah sahabat-sahabat saya yang mulia, **Lazi**, **Feiry**, **Roza**, **'Izzat**, **Anas**, **Azarul**, **Wan Roslili** dan **Jaafar Abdul Rahim**. Sekalung penghargaan juga dikhususkan buat dua orang sahabat, **Zainor Izzat** dan **Zumilah** yang menghulurkan sokongan dan bantuan dengan tulus ikhlas.

Kepada semua, saya dedikasikan pantun yang indah ini:

Segemal padi bertampi sudah
Sekam sekunca jangan dibuang;
Sekalung budi bukannya mudah
Bertahun disebut merata dikenang.

Syed Nurul Akla b. Syed Abdullah
Februari 2001 M./ Zulkaedah 1421 H.

KANDUNGAN

Halaman

PENGAKUAN	ii
SEKALUNG KASIH	iii
PENGHARGAAN	iv
KANDUNGAN	vi
SENARAI JADUAL	xii
SENARAI CARTA BAR	xiii
SENARAI LAMPIRAN	xiv
SINGKATAN PERKATAAN	xv
ABSTRAK	xvi
<i>ABSTRACT</i>	xvii
BAB 1 : PENGENALAN	
1.0 Pendahuluan	1
1.1 Definisi Terjemahan	1
1.1.1 Definisi Tradisional Terjemahan	1
1.1.2 Kritikan Terhadap Definisi Tradisional Terjemahan	3
1.1.3 Definisi Terjemahan Mutakhir	4
1.1.4 Terjemahan Sebagai Penulisan Semula atau Manipulasi	5
1.1.5 Terjemahan ialah Akulturasi (<i>Acculturation</i>)	6
1.2 Latar Belakang Kajian	7
1.2.1 Karya RIB	7
1.2.2 Projek Terjemahan IKIM	9
1.2.3 Objektif IKIM sebagai Organisasi Pembiaya Projek Terjemahan RIB	10

1.2.4	Mengapa RIB Dipilih Sebagai Teks Kajian Ini	
1.3	Pernyataan Masalah	12
1.3.1	Perbezaan Budaya Arab dengan Melayu	13
1.3.2	Leksis dan Budaya	17
1.3.2.1	Budaya Mempengaruhi Leksis	17
1.3.2.2	Budaya Mempengaruhi Makna	18
1.3.3	Kategori Makna yang Dikaji: Denotasi, Konotasi dan Idiomatik	20
1.4	Objektif Kajian	23
1.5	Kepentingan Kajian	24
1.6	Batasan Kajian	26
1.6.1	Faktor Pemilihan Karya RIB Sebagai Analisis Kajian	28
1.7	Definisi Konsep	30
1.7.1	Akulturasi	30
1.7.2	Konteks	30
1.7.3	Laras	30
1.7.4	Teks	31
1.7.5	Sastera Pengembaraan	31
1.7.6	Leksis	31
1.7.7	Bentuk leksikal	31
1.7.8	Frasa	31
1.7.9	Budaya	32
1.7.10	Denotasi	32
1.7.11	Konotasi	32
1.7.12	Makna Idiomatik	32
1.7.13	Etnosentrik	32

BAB 2 : TINJAUAN KAJIAN DAN PENULISAN YANG BERKAITAN

2.0	Pendahuluan	36
2.1	Leksis: Makna Perkataan Dan Frasa	37
2.1.1	Masalah Makna Perkataan	37
2.1.1.1	Makna Perkataan : Kajian Baker (1992)	37
2.1.1.2	Makna Perkataan: Kajian Mouaket Ahmed (1986)	40
2.1.2	Makna Konotasi : Kajian Mouaket Ahmed (1986)	44
2.1.2.1	Empat Faktor Utama Konotasi	44
2.1.2.2	Faktor Persekitaran: Beberapa Contoh Makna Konotasi daripada al-Quran	45
2.1.2.3	Faktor Susunan Linguistik	47
2.1.2.4	Faktor Budaya	47
2.1.3	Makna Frasa Idiomatik: Kajian Baker (1992)	48
2.1.3.1	Empat Kesukaran Menterjemah Idiom	49
2.1.3.2	Strategi Menterjemah Idiom	50
2.1.4	Masalah Leksikal: Ketidakbolehterjemahan Konseptual Dan Struktural	51
2.2	Budaya	52
2.2.1	Terjemahan dan Proses Pemindahan Makna antara Budaya	53
2.2.2	Pelbagai Pendekatan Dalam Proses Pemindahan Makna Antara Budaya	54
2.2.2.1	Pendomesikan Nida (1964)	55
2.2.2.2	Pengasingan Venuti (1995)	58
2.2.2.3	Pendekatan Baker (1992)	60
2.2.2.4	Pendekatan Akulturasi Lefevere (1992)	61
2.2.2.5	Kesimpulan	64

2.3	Isu Jenis-jenis Terjemahan dan Kritikan terhadapnya	65
2.3.1	Kritikan Hatim (1997) Terhadap Teori Jenis-jenis Terjemahan	66
2.4	Tujuan Terjemahan dan Peranan Penterjemah	67
2.5	Terjemahan Arab-Melayu dan Penulisan yang Berkaitan	68
2.5.1	Pengaruh BA terhadap BM dalam Terjemahan : Kajian Asmah Hj.Omar (1984)	69
2.5.2	Karya Panduan Terjemahan oleh Muhammad Bukhari, Mohd Fauzi dan Khairunnawa (1998)	71
2.5.2	Gesaan untuk Meningkatkan Kajian Perbandingan antara Bahasa dan Budaya dalam Terjemahan	72
2.6	Kesimpulan : Aspek Makna dalam Penterjemahan	73

BAB 3 : METODOLOGI KAJIAN

3.0	Pendahuluan	80
3.1	Perkaedahan dan Pendekatan Kajian	80
3.1.1	Kaedah Kajian	82
3.1.1.1	Klasifikasi Makna Denotasi	83
3.1.1.2	Klasifikasi Makna Konotasi	86
3.1.1.3	Klasifikasi Frasa Idiomatik Arab	88
3.1.2	Pendekatan Penterjemahan	90
3.1.2.1	Penyelesaian Penterjemahan Makna Denotasi – Lefevere(1992) dan Florin (1993)	92
3.1.2.2	Penyelesaian Penterjemahan Frasa Idiomatik- El-Sieny <i>et al.</i> (1996) Baker (1992)	95
3.2	Persampelan Data	96
3.3	Pengumpulan dan Penganalisisan Data	98

3.3.1	Peringkat Pertama – Huraian Kuantitatif	99
3.3.2	Peringkat Kedua – Huraian Kualitatif	100

BAB 4 : ANALISIS KAJIAN

4.0	Pendahuluan	103
4.1	Peringkat Pertama : Huraian Kuantitatif	103
4.1.1	Jadual Kekekrapan Masalah Utama Dalam Penterjemahan	103
4.1.2	Jadual Kekekrapan Masalah Makna Dalam Bab 1 PIB “Barat Laut Afrika dan Mesir”	104
4.2	Peringkat Kedua : Huraian Kuantitatif	111
4.2.1	Makna Denotasi	112
4.2.1.1	Klasifikasi Pertama: Masalah Menterjemah Makna Denotasi Berdasarkan Tema (<i>Thematic Realia</i>)	112
4.2.1.2	Klasifikasi Kedua : Maslah Menterjemah Makna Denotasi Berdasarkan Geografi (<i>Geographical Realia</i>)	115
4.2.1.3	Klasifikasi Ketiga: Masalah Menterjemah Makna Denotasi Berdasarkan Masa (<i>Temporal Realia</i>)	119
4.3	Makna Konotasi	122
4.3.1	Klasifikasi Pertama: Perbezaan Makna Konotasi Yang Sederhana atau Kecil antara Bahasa Sumber dan Bahasa Sasaran (RIB/PIB)	122
4.3.2	Klasifikasi Kedua : Perbezaan Makna Konotasi yang Ketara antara Bahasa Sumber dan Bahasa Sasaran (RIB/PIB)	129
4.4	Makna Idiomatik	132
4.4.1	Frasa Idiomatik <i>Ismiyy</i>	133
4.4.2	Frasa Idiomatik <i>Fi`liyy</i>	136
4.4.3	Frasa Idiomatik <i>Harfiyy</i>	139

BAB 5 : PERBINCANGAN DAPATAN DAN RUMUSAN

5.0	Pendahuluan	140
5.1	Perbincangan Dapatan	140
	5.1.1 Rumusan Analisis Kuantitatif	
5.2	Rumusan Analisis Kualitatif	142
	5.2.1 Rumusan Masalah Makna Denotasi	142
	5.2.2 Rumusan Masalah Makna Konotasi	147
	5.2.3 Rumusan Masalah Makna Idiomatik	152
5.3	Rumusan Keseluruhan	154
5.4	Cadangan	159
5.5	Penutup	164
	<i>BIBLIOGRAFI</i>	167
	<i>LAMPIRAN</i>	

SENARAI JADUAL

Bil	Tajuk	<i>Halaman</i>
1	Klasifikasi Florin (1993): Denotasi	86
2	Klasifikasi Baker (1992) : Makna Konotasi	88
3	Klasifikasi El-Sieny <i>et al.</i> (1996): Ta'bir Istilahi (Frosa Idiomatik)	89
4	Isi Kandungan Karya Pengembaraan Ibn Battutah	97
5	Jadual Kekerapan Masalah Makna Dalam Bab 1, PIB “ Barat Laut Afrika dan Mesir”	104
6	Jadual Kekerapan Masalah Makna Dalam Bab 2, PIB “ Syam” PIB	107
7	Silang Banding Jadual Kekerapan Masalah Makna antara Bab 1, PIB “ Barat Laut Afrika dan Mesir” dan Bab 2 PIB “Syam”	109
8	Jadual Kekerapan Masalah Makna Sampel Kajian- Bab 1 dan Bab 2, PIB	140

SENARAI CARTA BAR

Bil	Tajuk	<i>Halaman</i>
1	Carta Bar Kekerapan Masalah Makna Dalam Bab 1, PIB “ Barat Laut Afrika dan Mesir”	105
2	Carta Bar Kekerapan Masalah Makna Dalam Bab 2, PIB “ Syam” PIB	107
3	Carta Bar Silang Banding Kekerapan Masalah Makna antara Bab 1, PIB “ Barat Laut Afrika dan Mesir” dan Bab 2 PIB “Syam”	109
4	Carta Bar Kekerapan Masalah Makna Sampel Kajian- Bab 1 dan Bab 2, PIB	141

SENARAI LAMPIRAN

Bil	Tajuk	<i>Halaman</i>
1	RIB	14-53 (23-14)
2	Bab 1, PIB “ Barat Laut Afrika dan Mesir”	16 – 40
3	Glosari Istilah	839 – 853

DAFTAR SINGKATAN

Singkatan	Maksud Singkatan
ed.	editor
RIB	Rihlah Ibn Battutah
PIB	Pengembaraan Ibn Battutah
BM	Bahasa Melayu
BA	Bahasa Arab
BI	Bahasa Inggeris
TS	Teks Sumber
TT	Teks Terjemahan
t.t.	tanpa tarikh
IKIM	Institut Kefahaman Islam Malaysia

ABSTRAK

Kajian ini mengemukakan sebuah analisis tentang faktor leksis dan budaya dalam sebuah karya terjemahan kontemporari Arab Melayu serta kaitannya dalam proses penterjemahan. Analisis yang dilakukan adalah berdasarkan Bab 1 dan Bab 2, karya Pengembaraan Ibn Battutah (*The Travels of Ibn Battuta*), yang merupakan versi terjemahan karya asal *Rihlah Ibn Battutah* (1357). Pelbagai perbezaan budaya antara bahasa Arab dan bahasa Melayu menimbulkan berbagai-bagai masalah dan kesukaran dalam terjemahan, terutamanya dalam soal pemilihan leksis yang sepadan.

Analisis ini bertujuan untuk mengenal pasti sejauh mana faktor leksis dan budaya menyebabkan kesukaran dalam menginterpretasi makna item leksikal yang bermasalah. Penterjemahan karya ini adalah berdasarkan pendekatan akulturasi yang dikemukakan oleh Lefevere dan Bassnett Mc-Guire (1992). Untuk mengenal pasti klasifikasi leksikal dan frasa bermasalah, kajian ini menggunakan beberapa taksonomi. Taksonomi Lefevere (1992) dan Florin (1993) digunakan untuk makna denotasi, taksonomi Baker (1992) untuk makna konotasi dan taksonomi El-Sieny *et al.* (1996) untuk makna idiomatik.

Analisis kuantitatif dan kualitatif digunakan untuk memproses data-data. Analisis kuantitatif digunakan untuk mengetahui kekerapan masalah denotasi, konotasi dan idiomatik sementara analisis kualitatif diterapkan terhadap item tertentu berdasarkan konteks budaya dan linguistik yang merangkuminya.

Dapatan kajian menunjukkan bahawa dalam penterjemahan teks berbahasa Arab ini ke bahasa Melayu, masalah paling utama ialah makna denotasi dan kemudiannya diikuti oleh konotasi dan idiomatik. Malah, makna idiomatik kurang menampilkan masalah berbanding jangkaan oleh sebab kurangnya struktur idiomatik dalam bahasa Arab berbanding bahasa Melayu atau Inggeris.

Kesimpulannya, kajian ini menunjukkan betapa pentingnya faktor leksikal dan budaya dalam penterjemahan sastera pengembaraan. Malah, pengabaian terhadap faktor ini akan menghakis nilai komunikatif karya terjemahan tersebut berbanding karya asalnya.

ABSTRACT

This research presents an analysis of lexical and cultural factors in a contemporary Arabic-Malay translation in relation to the process of translating. The analysis is based on chapters 1 and 2 of *Pengembaraan Ibn Battutah* (The Travels of Ibn Battuta), which is the translated version of the original text *Rihlah Ibn Battutah* (1357). Cultural differences between Arabic and Malay cause problems and difficulties in translation, especially in the selection of appropriate lexis.

The analysis aims to identify the extent in which lexical and cultural factors cause difficulties in the interpretation of the meaning of problematic lexical items. The translation was premised on the acculturation approach of Lefevere and Bassnett Mc-Guire (1992). To determine the classification of problematic lexis and phrases, the following taxonomies were employed: Florin's (1993) for denotation, Baker's (1992) for connotation and El-Sieny *et al.*'s (1996) for idiomatic expressions.

Quantitative and qualitative analyses were employed in processing the data. Quantitative analysis was used to discover the frequency of occurrence of denotative, connotative and idiomatic problems, and qualitative analysis was applied to the individual items in their cultural and linguistic contexts.

The findings of the study show that, in the translation of this Arabic text into Malay, the problem is primarily one of denotation and only secondarily that of connotation and idiom. Indeed, idioms present far less of a problem than might be expected due to the relative lack of idiomatic structures in Arabic as compared to Malay or English.

In conclusion, this study shows how crucial lexical and cultural factors are in the translation of travel literature and that neglecting these factors will diminish the communicative value of the translated work as compared with the original.